

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکزی

دانشکده تربیت بدنی و علوم ورزشی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش:

مدیریت ورزشی

عنوان:

رابطه بین معماری فضای ورزشی مدارس با تمایل دانش آموزان به فعالیت بدنی

استاد راهنما:

دکتر فرزاد غفوری

استاد مشاور:

دکتر داراب دیبا

پژوهشگر:

فرحناز قاسمیان

تابستان/۱۳۹۰

ISLAMIC AZAD UNIVERSITY
Central Tehran Branch

Faculty of Physical Education and Sport Science

"M.A" Thesis

On Sport Management

Subject:

Relation Architectural elements Playground schools with students'
tendency to physical activity

Advisor:

Dr. farzad Ghafouri

Consulting Advisor:

Dr. Darab Diba

By:

Farahnaz Ghasemian

Summer/ ۲۰۱۱

تشکر و قدردانی:

بی تردید تحصیل در رشته تربیت بدنی، موهبتی بود که خداوند متعال به بنده عنایت فرمود. اینجانب با کمال افتخار و در نهایت خضوع، سر سپاس در برابر خداوند مهربان فرود می آورم و از درگاهش، بندگی و طلب علم را مسئلت می کنم.

اکنون که در سایه لطف او، کار تحقیق و نگارش پایان نامه را به پایان رسانیده‌ام. بنابراین شایسته می‌دانم سپاس بی حد و قیاس و امتنان وافر خود را حضور تمامی اساتید بزرگوار گروه تربیت بدنی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز بنمایم.

بویژه از استاد گرانقدر و ارجمند، **جناب آقای دکتر فرزاد غفوری** که با راهنمایی‌ها و نظرات ارزنده‌شان راهگشای این پروژه بودند و هر چه را گفتند در فعلشان آموختیم. همچنین از استاد بزرگوار و گرانقدر **جناب آقای دکتر بذر افکن** و **جناب آقای دکتر داراب دیبا** که با دقت و دلسوزی علمی مشاوره‌های ارزنده‌ای را در راه شکل‌گیری این اثر ارائه نموده‌اند.

از داور گرانقدر **جناب آقای دکتر مقصود پیری** و **جناب آقای دکتر محمدرضا اسمعیلی** که زحمت بازخوانی این رساله را متقبل شدند.

همچنین از **سرکار خانم رحمتی** نماینده محترم تحصیلات تکمیلی که مدیریت جلسه دفاع از پایان نامه بنده را بر عهده داشتند.

از **جناب آقای دکتر حمید رضا محبوبی** که در انجام امور آماری پایان نامه مرا یاری نمودند.

کمال امتنان و قدردانی را دارم و موفقیت بزرگواران را از درگاه خداوند منان آرزومندم.

تقدیم به:

سرمایه‌های جاودانی‌ام، پدر و مادر عزیزم که
وجودم برایشان همه رنج بود و وجودشان برایم همه مهر.
مویشان سپیدی گرفت تا روی سپید بمانم.

امید است که پاسخگوی ذره‌ای از زحمات بی دریغ و بی‌انتهای آنان باشد.

بلندی و وجودشان همیشه استوار

فهرست مطالب

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
	فصل اول: کلیات طرح
۳	مقدمه
۵	۱-۱ بیان مسئله
۶	۲-۱ اهمیت موضوع تحقیق و انگیزش انتخاب آن
۸	۳-۱ هدفهای تحقیق
۸	۴-۱ سوالات و فرضیه های تحقیق
۸	۵-۱ تعاریف واژه ها و اصطلاحات
	فصل دوم: مطالعات نظری
۱۱	۱-۲ مبانی نظری
۱۲	۱-۱-۲ فضاهای آموزشی
۱۳	۲-۱-۱-۲ تقسیم بندی فضاهای آموزشی مدارس
۱۳	۲-۱-۱-۲ فضاهای مسقف یا بسته
۱۴	۳-۱-۱-۲ فضای دبیرستان
۱۴	۲-۱-۲ خصوصیات فیزیکی مدرسه
۱۴	۱-۲-۱-۲ رابطه بین معماری و نیازهای طبیعی انسان
۱۵	۳-۱-۲ معماری
۱۸	۱-۳-۱-۲ معماری مدارس
۲۲	۴-۱-۲ عناصر معماری
۲۲	۱-۴-۱-۲ بافت و مصالح
۲۶	۲-۴-۱-۲ فرم فضای ورزشی
۲۹	۳-۴-۱-۲ فضای سبز
۳۴	۱-۳-۴-۱-۲ موارد مثبت احداث فضاهای سبز در مدارس
۳۵	۴-۴-۱-۲ رنگ
۳۵	۱-۴-۴-۱-۲ آلودگی رنگ در محیطهای انسان ساخت
۳۹	۵-۴-۱-۲ صدا
۴۱	۵-۱-۲ ورزش

۴۲	..... ۱-۵-۱-۲ انسان و ورزش
۴۴	..... ۶-۱-۲ فضای ورزشی مدرسه
۴۵	..... ۷-۱-۲ دانش آموز
۴۵	..... نقش ساخت محیط بر فعالیت بدنی
۴۶	..... رابطه ورزش و معماری
۴۹	..... ۲-۲ مروری بر تحقیقات انجام شده
۴۹	..... ۱-۲-۲ تحقیقات داخل کشور
۶۱	..... ۲-۲-۲ تحقیقات خارج از کشور
۶۵	..... ۳-۲-۲ خلاصه تحقیقات انجام شده

فصل سوم : روش شناسائی تحقیق (متدولوژی)

۶۷	..... ۱-۳ جامعه آماری
۶۷	..... ۲-۳ حجم نمونه و روش اندازه گیری
۶۷	..... ۳-۳ روش تحقیق
۶۷	..... ۴-۳ تعریف عملیاتی متغیرها
۶۹	..... ۵-۳ مقیاس اندازه گیری
۶۹	..... ۶-۳ ابزار جمع آوری اطلاعات
۶۹	..... ۱-۶-۳ ابزار اندازه گیری
۶۹	..... ۲-۶-۳ اعتبار و پایایی ابزار اندازه گیری
۶۹	..... ۳-۶-۳ روش جمع آوری داده ها
۷۰	..... ۷-۳ روش های آماری

فصل چهارم : تجزیه و تحلیل یافته های تحقیق

۷۲	..... مقدمه
۷۲	..... ۱-۴ یافته های آمار
۷۳	..... ۲-۴ یافته های آمار استنباطی

فصل پنجم : نتیجه گیری و پیشنهادات

خلاصه

۸۲	..... تحقیق
۸۳	..... ۱-۵ نتیجه گیری
۹۱	..... ۲-۵ محدودیت
۹۱	..... ۳-۵ پیشنهادات
۹۱	..... ۱-۳-۵ پیشنهادات بر خاسته از تحقیق

۹۲	پیشنهادات برای محققین آتی
۹۵	پیوست ها
۱۰۲	منابع
۱۱۵	چکیده انگلیسی

فهرست جدول ها

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۷۲	جدول ۴-۱ فراوانی پاسخگویان بر حسب سن
۷۳	جدول ۴-۲ فراوانی پاسخگویان بر حسب جنسیت
۷۳	جدول ۴-۲-۱ همبستگی رتبه ای اسپیرمن بررسی رابطه «فضای سبز مدارس با تمایل به فعالیت بدنی»
۷۳	جدول ۴-۲-۲ همبستگی رتبه ای اسپیرمن بررسی رابطه «رنگ فضای ورزشی با تمایل به فعالیت بدنی»
۷۴	جدول ۴-۲-۳ همبستگی رتبه ای اسپیرمن بررسی رابطه «صدا ناخواسته فضای ورزشی با تمایل به فعالیت بدنی»
۷۴	جدول ۴-۲-۴ همبستگی رتبه ای اسپیرمن بررسی رابطه «بافت و مصالح باتمایل به فعالیت بدنی»
۷۵	جدول ۴-۲-۵: همبستگی رتبه ای اسپیرمن بررسی رابطه «عناصر معماری فضای ورزشی باتمایل به فعالیت بدنی»
۷۵	جدول ۴-۲-۶: همبستگی رتبه ای اسپیرمن بررسی رابطه «موقعیت قرارگیری فضای ورزشی با تمایل به فعالیت بدنی»
۷۶	جدول ۴-۲-۷: همبستگی رتبه ای اسپیرمن بررسی رابطه «جنسیت با تمایل به فعالیت بدنی»
۷۶	جدول ۴-۲-۸: همبستگی رتبه ای اسپیرمن بررسی رابطه «سن با تمایل به فعالیت بدنی»
۷۶	جدول ۴-۲-۹: تحلیل رگرسیون چند گانه پیش بینی سهم هریک از عناصر معماری با میزان تمایل دانش آموزان به فعالیت بدنی
۷۹	جدول ۴-۲-۱۰: t دو گروه مستقل جهت مقایسه دیدگاه دانش آموزان نسبت به «عناصر معماری با تأکید بر جنسیت»
۸۰	جدول ۴-۲-۱۱: t دو گروه مستقل جهت مقایسه دیدگاه دانش آموزان نسبت به «عناصر معماری با تأکید بر سن»
	جدول ۴-۲-۱۲: t دو گروه مستقل جهت مقایسه دیدگاه دانش آموزان نسبت به «میزان تمایل به

فعالیت بدنی با تأکید بر سن»..... ۹۹
جدول ۴-۲-۱۳: t دو گروه مستقل جهت مقایسه دیدگاه دانش آموزان نسبت به «میزان تمایل به
فعالیت بدنی با تأکید بر جنسیت»..... ۱۰۰

فهرست شکل ها

<u>عنوان</u>	<u>صفحه</u>
شکل ۱-۴ فراوانی پاسخگویان بر حسب سن.....	۹۸
شکل ۲-۴ فراوانی پاسخگویان بر حسب جنسیت.....	۹۸

فصل اول: مقدمه و معرفی

مقدمه

آموزش و پرورش زیر بنای ساخت جامعه سالم است و آنچه امروزه آن را بیش از هر زمانی به پدیده‌ای پیچیده تبدیل می‌سازد، عوامل ایجاد کننده آن و روابط نامحدود میان آن‌ها و در عین حال کلیت آنهاست. بخشی از این عوامل که مربوط به شرایط محیطی مناسب آن است در میان سایر عوامل تاثیر قابل ملاحظه‌ای خواهد داشت (مرتضوي، ۱۳۷۶). مدرسه به عنوان فضاي آموزش و پرورش نوجوانان نقش اساسي در ساختار اجتماعي، فرهنگي جامعه ایفا می‌نماید نظام آموزشی روش و محتوای آموزشی از يك سو و فضاي آموزشی از سوي ديگر دو عامل مهم و موثر در پرورش و رشد کودکان و نوجوانان محسوب می‌گردد. فضاي آموزشی را نمی‌توان فقط ساختمان مدرسه تلقی نمود بلکه کودک و نوجوان از کلیه موضوعات، اتفاقات، مشاهدات و غیره که از طریق پنج حس خود دریافت می‌دارد به عنوان منابع آموزشی و اطلاعاتی تاثیر پذیرفته و در رفتار و آینده او موثر می‌باشد (دانش مهر، ۱۳۷۷).

علم روان شناسي امروزه تحول انسان را ناشی از تعامل عوامل فردي و محيطي می‌داند. در این دیدگاه استعدادها و توان‌های بالقوه در محیط مناسب، پرورش یافته و بالفعل در می‌آیند. بنابراین توجه به عوامل محیطی بسیار حائز اهمیت است. از اینرو فضاهای آموزشی باید به نحوی طراحی

شوند که در جهت تسهیل تحول دانش آموزان در ابعاد مختلف نقش مثبت ایفا نمایند. علاوه بر آن توجه به تفاوت میان برخی از ویژگی‌های دانش آموزان دختر و پسر و اثرات متفاوتی که محیط بر تحول دختران و پسران دارد، لزوم ساخت فضاهایی متناسب با نیازهای دانش آموزان دو جنس را کاملاً ضروري می‌سازد (معاونت پژوهشی جهاد دانشگاهی واحد تهران، ۱۳۷۸).

یکی از بهترین راه‌ها برای دستیابی به اهداف تعلیم و تربیت، استفاده از تربیت بدنی و بکارگیری آن در آموزش و پرورش است که نه تنها در حیطه روانی-حرکتی، بلکه در حیطه شناختی و عاطفی نیز از قوی‌ترین ابزارهای تربیتی به شمار می‌رود. اگر تربیت بدنی و ورزش بر اساس ماهیت خود به عنوان یک تجربه تعلیم و تربیتی به کار گرفته شود، نه تنها تسهیل کننده رشد فردی است؛ بلکه موجب تحول و بقای اجتماعی نیز خواهد شد. بنابراین از راه گسترش تربیت بدنی و ورزش که بر اساس شناخت دیدگاه دانش آموزان مهیا می‌شود، می‌توان به بالا بردن سطح توانایی‌های جسمی و افزایش قوای عقلانی، کاهش تنش‌های روانی و ناراحتی‌های جسمانی و ایجاد محیط‌های سالم کمک کرد (محمدی، ۱۳۷۹).

براساس تحقیقات انجام شده، میزان علاقه‌ی دانش آموزان دختر و پسر به ورزش زیاد است، ولی آنها در کلاسهای تربیت بدنی کمتر به اجرای فعالیت‌های بدنی رغبت دارند. پس تنها مربی و درس تربیت بدنی نمی‌توانند در ترغیب دانش آموزان به ورزش مفید باشند، بلکه تجهیزات و امکاناتی وجود دارد که می‌تواند به کمک این دو بیاید. این امر نیازمند محیطی است که زمینه ساز گسترش و علاقمندی آنها شود (کاشف، ۱۳۸۹).

با توسعه جوامع انسانی و تغییر شیوه آموزشی، توجه معماران، طراحان و برنامه ریزان به کیفیت فضاها و محیط های ساخته شده افزایش یافته و نقش طراحی به عنوان ابزاری برای شکل دادن به محیط آموزشی و پاسخگویی به توقعات و نیازهای انسان اهمیت بیشتری یافته است و پژوهش های زیادی درباره چگونگی تأثیر متقابل محیط یا فضای ساخته شده بر ذهنیات و رفتارهای انسان، انجام شده است. مهم ترین عوامل کالبدی مؤثر در ادراک و حس مکان، اندازه مکان، درجه محصوریت، تضاد، مقیاس، تناسب، مقیاس انسانی، فاصله، بافت، رنگ، بو، صدا و تنوع بصری^۱ است (استیل^۲، ۱۹۸۱). همچنین چگونگی طراحی فضاهای آموزشی از جمله عوامل مؤثر تربیتی در نظام آموزش و پرورش جدید محسوب می گردد، عواملی مانند معلم، دانش آموز، شیوه تدریس، مواد درسی، مدیریت آموزشی، خانواده، محیط اجتماعی و غیره که تأثیر به سزایی در یادگیری و فرآیند آموزشی دارد. اغلب مورد توجه پژوهشگران و محققان و برنامه ریزان قرار گرفته و بیشتر مورد نقد و بررسی و کند و کاو واقع شده اند. در صورتی که فضای فیزیکی مدرسه، در نظام جدید تعلیم و تربیت که ایفاگر نقش فعالی در روند پربارتر نمودن کیفیت فعالیت های آموزشی و پرورشی می باشد، کمتر مورد توجه بوده است (ابراهیمی دستگردی، ۱۳۷۶). با کمی نگاه موشکافانه درمی یابیم، معماری و خصوصیت های فضا بر یادگیری و آنچه که برای دانش آموز مطلوب است، مؤثر خواهد بود (ایروانی، ۱۳۸۹). اطلاعات موجود نشان می دهد که سالن های ورزشی بیشترین فراوانی را به عنوان مکان اجرای درس تربیت بدنی در کشور های مختلف دنیا دارند (اسماعیلی و دیگران، ۱۳۸۵). حال آنکه در کشور ما بیشتر مدارس از داشتن سالن ورزشی محروم اند و تربیت بدنی در تعداد زیادی از مدارس در حیاط یا نمازخانه ی مدرسه اجرا می شود (افتخاری و قیومی، ۱۳۸۴). مجموع این یافته ها دل بر آن است که یکی از موانع بسیار بزرگی که از گذشته تاکنون، اجرای درس تربیت بدنی در مدارس را با مشکل روبه رو ساخته، کمبود ها و مشکلات سخت افزاری در آموزش و پرورش است. بدون رفع این مشکل و در صورت عدم اختصاص منابع مالی کافی برای برطرف کردن این محدودیت ها، انتظار تحول چشمگیر در ورزش مدارس که بستر و زمینه ساز توسعه کشور است، بیهوده است. با توجه به اینکه که تا به حال تحقیقات زیادی در حیطه معماری فضای ورزشی مدارس در کشور انجام نشده، لذا محقق قصد دارد تحقیقی در زمینه، توصیف نگرش ها و نیازهای دانش آموزان در زمینه معماری، طراحی و موقعیت قرارگیری فضای ورزشی مدارس متوسطه شهرسازی انجام دهد. امید است با تعمیم نتایج این تحقیق یک چارچوب و راهکار برای افزایش انگیزه و تمایل دانش آموزان به فعالیت بدنی و استفاده از نظرات کارشناسان تربیت بدنی در امر طراحی معماری فضای ورزشی و راهکارهای لازم برای طراحی بهینه فضای ورزشی مدرسه با تأکید بر کیفیت فضاهای آموزشی ارائه گردد.

---

^۱. Visual variety

^۲. Steele

۱-۱ بیان مسئله

در طول چند دهه گذشته رشد آگاهی های جهانی نسبت به محیط تعلیم و تربیت خلاق و سازنده، موضوع طراحی مدرسه را در خور منزلتی جدید و تعمق بسیار مطرح کرده است و به تجربیات آموزشی کودکان ابعاد جدیدی بخشیده است. اکنون این نکته عمیقاً قابل درک است که محیط بهتر، آموزش و پرورش مطلوب تر را در پی خواهد داشت. لذا به موازات توسعه سیستم و برنامه آموزشی مدارس الگویی محیطی مدارس نیز باید تکامل یابد (محمودی، ۱۳۸۴).

در جامعه امروز همه ملت ها با هر نظام سیاسی و اجتماعی به مساله تربیت توجه خاصی نشان می دهند و خانواده ها نیز پی برده اند که همه امکانات رشد، خاص یک طبقه معین نیست و از طریق مدرسه می توانند آنچه را که در گذشته به طبقات ممتاز جامعه تعلق داشت برای فرزندان خویش تامین نمایند. اینها عواملی هستند که سبب مراجعه سیل آسای کودکان لازم التعلیم به سوی مدارس می شوند. انتظار بر آوردن همه نیازهای درون مدرسه ای دانش آموزان و نیل به هدف های مطلوب آموزشی مستلزم گسترش و تجهیز مدارس می باشد. هدف تعلیم و تربیت فراهم نمودن زمینه های رشد و تکامل جسمی، ذهنی، اجتماعی، روانی افراد، تقویت روحیه و شکل پذیری اخلاق در آنها می باشد. قطعاً تربیت بدنی و ورزش از جمله سازو کارهای مهم است که می تواند با ایجاد تجارب گران بها در کودکان، آنان را سالم و شاداب برای زندگی اجتماعی آماده سازد (نبه الهادی، ۱۳۸۸).

یکی از مهمترین محیط ها در شکل دهی به رفتار انسان، محیط آموزشی است. فضای فیزیکی مدرسه، نحوه معماری و ساخت آن با تمهیدات لازم و متناسب باید به گونه ای باشد که از هر لحاظ به نیازهای جسمی، روانی و اجتماعی دانش آموزان پاسخ دهد (حافظیان، ۱۳۷۹). معماری هنر افراشتن و آراستن بنا توسط انسان است، که سیما و منظر آن به سلامت روانی و دماغی انسان، نیرو و سرور می بخشد، و بیشتر از آنکه بر عملکرد و کاربری تاکید کند، برزیبایی شناسی و مفیدبودن و جنبه ها و دیدگاه های معنوی تاکید دارد (راسکین، ۱۹۹۹). مساله ورزش، چیزی نیست که امروزه مطرح شده باشد، بلکه با تاریخ و فرهنگ هر ملت گره خورده است و معماری بستر ساز فعالیت های ورزشی است (باستان فرد، ۱۳۸۵).

دوره متوسطه، یکی از حلقه های زنجیره آموزشی می باشد که آموزش عمومی را به آموزش عالی پیوند می دهد. هر نوع نارسایی و خللی در آن مستقیماً در عملکرد و کیفیت هر دو حلقه قبل و بعد تاثیر بسزایی خواهد داشت. در چنین مدارسی لازم است فضاهای مناسب برای فعالیت های معلمان، دانش آموزان و مدیران در فرآیند یاددهی و یادگیری مطابق با استانداردهای مطلوب آموزشی فراهم گردد (سلیمی امیری، ۱۳۷۶).

---

۱. کلیات نظام جدید آموزش و پرورش متوسطه، وزارت آموزش و پرورش. ۱۳۷۲. ص ۱۱

وجود ویژگی هایی چون صحن حیاط بدون اختلاف سطح، عدم وجود وسایل بازی در حیاط مدرسه، عدم وجود درخت و سبزه در صحن حیاط، وجود سرویس های بهداشتی تنها در یک ضلع حیاط، پوشش آسفالت کف حیاط نشان گر آن است که چگونه غفلت از اصول اسلامی، باعث پیاده شدن نظام آموزشی در کشور گردیده، که حدود یک قرن پیش در غرب منسوخ گشته است (هرندی و اکرمی، ۱۳۷۷). لذا به دنبال آن هستیم تا بر اساس معیارهای آموزش و پرورش نوین به شناخت و توصیف ویژگی های طراحی و معماری استاندارد برای فضای ورزشی مدارس پرداخته تا بر این مبنا در بهبودی وضع کنونی فضای ورزشی مدارس مفید واقع شود و نیز مورد استفاده در ساخت مدارس دیگر در آینده باشد.

یافته های مطالعات حافظیان (۱۳۷۹)؛ باستان فرد (۱۳۸۵)؛ فیضی و همکاران (۱۳۸۹) و راد^۱ و دیگران (۲۰۰۸) نشان دادند که اثر زیبایی و نشاط در مدارس، امروزه برهیچکس پوشیده نیست و ساخت فضای مناسب و زیبا و روحیه بخش اثر مستقیم بر روند تحصیلی دانش آموزان دارد. از جمله عوامل مهمی که می تواند در زیبایی فضا اثر نماید، از یکنواختی آن جلوگیری نموده و به زیبایی آن اضافه نماید. استفاده از رنگ، نور، هویت و فرهنگ شهر، موقعیت فضای ورزشی در محوطه ی مدرسه، موقعیت مکانی مدرسه، نمای ظاهری بنا، فضای سبز محوطه ی مدرسه و غیره می باشد.

با توجه به مطالعات صورت گرفته، محقق نوعی کم توجهی به نقش عناصر معماری، این حقیقت گم شده، در مدارس شد. لذا با توجه به این که ورزش نقش تربیتی و تندرستی بردانش آموزان دارد، ولی عناصر موثر معماری بر شرکت و حضور دانش آموزان به فعالیت بدنی و حتی نقش عناصر معماری در مقطع متوسطه تاکنون مورد شناسایی قرار نگرفته است. محقق در پی یافتن پاسخی برای پرسش زیر است که موجب شکل گیری یک چارچوب و راهکار برای افزایش انگیزه و حضور دانش آموزان مقطع متوسطه به فعالیت بدنی در مدارس گردد.

– آیا عناصر معماری فضای ورزشی مدارس باتمایل دانش آموزان به فعالیت های بدنی رابطه دارد؟

۲-۱- ضرورت و اهمیت پژوهش

یکی از عوامل موثر تربیتی در آموزش و پرورش نوین، چگونگی فضای معماری مدرسه است. معلم، کتاب، دانش آموزان، روشهای تدریس، مدیریت آموزشی و خانواده از جمله عواملی هستند که معمولا در فرآیند یادگیری موثر تلقی گشته و مورد بررسی و کندوکاو قرار می گیرند. درحالی که درتعلیم و تربیت جدید، فضای آموزشی و فیزیکی مدرسه نه تنها یک محیط خشک و بی روح و فاقد تاثیر در فرآیند یادگیری محسوب نمی گردد، بلکه بعنوان یک عامل زنده و پویا

---

^۱. Rudd, Peter & et al

در کیفیت فعالیت های آموزشی و تربیتی دانش آموزان ایفای نقش می کند. در و دیوار مدرسه نیز همانند علم و کتاب، برای دانش آموزان حامل پیام هستند و با کودکان و نوجوانان سخن می گویند (مرعشی، ۱۳۸۶). عناصر تاثیرگذار معماری مدارس نظیر رنگ، نور، صدا، تجهیزات، محوطه سازی زیبا و جذاب و غیره در کنار سایر عوامل آموزشی و تربیتی بر تمایل دانش آموزان به ورزش و فعالیت بدنی باید مورد توجه قرارگیرد و این حقیقت گم شده باید شناسایی گردد. هرچند که دانش آموزان دختر از نظر نیازهای روحی و جسمی با پسران تفاوت های آشکاری دارند که باید آنها را در طراحی و معماری مدارس در نظر گرفت. شناخت ویژگی های خاص دختران و پسران می تواند به ارائه الگوهایی در جهت طراحی خاص مدارس برای هر یک از آنها بیانجامد. (افتخاری، ۱۳۷۶). متأسفانه در مدارس ما، فضای ورزشی، معماری نشده است و مساله ورزش در مدارس با قرار دادن چند میز پینگ پنگ یا یک زمین والیبال و بسکتبال و فوتبال که معمولاً در هم تداخل دارند (تازه آن هم اگر زیر بنای مدرسه اجازه دهد) حل شده است، که البته این حل شدن تنها در پوشی بر مسأله است. شاید با توجه به بودجه تخصیصی مدارس (صحبث از مدارس دولتی است) نتوان انتظاری جز این داشت و در مورد اندک مدارس غیرانتفاعی نیز، گر چه گاه سالنی مجهز و یک استخر سرپوشیده یا روباز و غیره برای این امر در نظر گرفته شده، ولی باید گفت که هم تعداد این مدارس انگشت شمار است و هم شهریه بالای این مدارس، امکان استفاده را برای عموم نمی دهد (باستان فرد، ۱۳۸۵).

مطالعات داخلی کمی وجود دارد که موضوع کیفیت فضای ورزشی مدارس را مورد توجه قرار داده است. لذا ضرورت توجه به این مهم با اشاره به اینکه در ایران فضای آموزشی خاصی برای این موضوع طراحی نشده است و یا در هنگام طراحی به این موضوع توجه نشده است بسیار حائز اهمیت است. همچنین معماری فضای ورزشی مدارس مانند بسیاری از اماکن فرهنگی و ورزشی، مدارس و غیره در حال تبدیل شدن به مکان مجزا و مهم است، بیشتر مشخص می شود (بختیاری، ۱۳۸۴).

ما در این تحقیق سعی بر آن داریم که در نگاهی هر چند کوتاه، به نقش و اهمیت ورزش در زندگی فردی و اجتماعی انسان پرداخته و نظری نیز به ارتباط این مهم با هنر معماری داشته باشیم و پس از تبیین نقش ورزش در سلامت جسمی و روحی دانش آموزان، از هنر معماری به عنوان بستری برای فعالیت های ورزشی و ترغیب آنها به این امر یاد خواهیم کرد. از آنجا که ضرورت و اهمیت این تحقیق کاربردی بودن آن است؛ لذا یافته های این تحقیق و پژوهش می تواند ما را در تنظیم و تدوین یک فضای ورزشی مطابق با نیاز و دیدگاه های دانش آموزان برای رسیدن به اهداف تربیت بدنی بسیار ضروری و حیاتی است و همچنین ایجاد فضای انسان ساخته بهینه تر، فضای آموزشی کارا تر و نیز به بیان نظریه های جدیدتر یاری دهد. به علاوه از نتایج این تحقیق در سازمان نوسازی و تجهیزات مدارس که کار برنامه ریزی و مدیریت طراحی و ساخت مدارس را به عهده دارند، می توان استفاده نمود. انتظار می رود تا نتایج مطالعه حاضر با تحلیل موانع و مشکلاتی که ساخت مدارس اکنون با آن ها روبروست به یافتن راه های موثری که موجب طراحی و اجرای توسعه فضای ورزشی مدارس در آینده می شود، کمک کند.

چارچوبی برای آگاهی طراحان نسبت به چگونگی تأثیر فضای معماری محوطه ورزشی مدارس بر حس استفاده کنندگان فراهم آورد. بنابراین با انجام تحقیقات گسترده و با هدف در این زمینه در کشور، بتوان در برطرف ساختن نیاز به اطلاعات ساخت و تجهیز اماکن ورزشی، به شکل استاندارد و فاقد اشکالات علمی و تجربی تلاش کرد.

۳-۱ اهداف تحقیق

۱-۳-۱ هدف کلی

بررسی رابطه بین معماری فضای ورزشی مدارس با تمایل دانش آموزان به فعالیت بدنی

۱۲-۳-۱ اهداف اختصاصی

۱-۲-۳-۱ بررسی رابطه بین موقعیت قرارگیری فضای ورزشی مدارس با تمایل دانش آموزان به فعالیت بدنی

۲-۲-۳-۱ بررسی رابطه بین عناصر معماری فضای ورزشی مدارس (رنگ، بافت و مصالح، فضای سبز و غیره) با تمایل دانش آموزان به فعالیت بدنی

۴-۱ فرضیه ها

۱-۴-۱ رابطه معناداری بین معماری فضای ورزشی مدارس با تمایل دانش آموزان به فعالیت بدنی وجود دارد (سوال های ۱۴، ۱۷ تا ۲۳، ۲۱).

۲-۴-۱ رابطه معناداری بین فضای سبز محوطه ی ورزشی مدارس با تمایل دانش آموزان به فعالیت بدنی وجود دارد (سوال های ۱، ۲).

۳-۴-۱ رابطه معناداری بین رنگ فضای ورزشی مدارس با تمایل دانش آموزان به فعالیت بدنی وجود دارد (سوال های ۳، ۶ تا ۱۱، ۲۴).

۴-۴-۱ رابطه معناداری بین صدا ناخواسته (نوفه^۱) فضای ورزشی مدارس با تمایل دانش آموزان به فعالیت بدنی وجود دارد (سوال ۵).

۵-۴-۱ رابطه معناداری بین بافت و مصالح فضای ورزشی مدارس با تمایل دانش آموزان به فعالیت بدنی وجود دارد (سوال های ۱۲ و ۲۲).

۶-۴-۱ رابطه معناداری بین موقعیت قرارگیری فضای ورزشی مدارس با تمایل دانش آموزان به فعالیت بدنی وجود دارد (سوال های ۴، ۱۳، ۱۵، ۱۶، ۲۶، ۲۵).

۶-۱ تعریف واژه ها و اصطلاحات

تربیت بدنی:

فرایندی است آموزشی- تربیتی که هدف آن بهبود بخشیدن به اجرا و رشد همه جانبه انسان از طریق فعالیتهای جسمانی است (نبه الهادی، ۱۳۸۸).

^۱. noise

مدرسه:

مدرسه فضاي اجتماعي خاصي است که آموزش، پرورش و رشد شخصيت کودکان که جامعه ساز فردايند، در پناه روش هاي صحيح و مناسب آموزش، فضاي فيزيكي مطلوب و محيط رواني مساعد آن پايه گذاري و اداره مي شود (رايگان^۱، ۲۰۰۱).

معماری:

آميخته و فراينديست از علم و هنر، ذوق و سليقه، اعتقادوامان و مهارت هاي خاص که راستاي تمدن و فرهنگ و در رهگذر تاريخ، زبان گويای زمان خویش است (گلپروور، ۱۳۸۸).

معماری مدرسه:

به عنوان جزيی از معماری و به نوبه خود، نمايشگر تفكرات و فرهنگ حاکم بر جامعه می باشد و تاثير فراوانی بر رفتار و شخصيت دانش آموزان باقی می گذارد (نوید، ۱۳۷۴).

مقاطع تحصیلی:

به دوره هاي پيش دبستاني، دبستان، راهنمائي و متوسطه در نظام آموزش کشور اطلاق مي شود (الهی، ۱۳۸۴).

فضاهای بازی و ورزش:

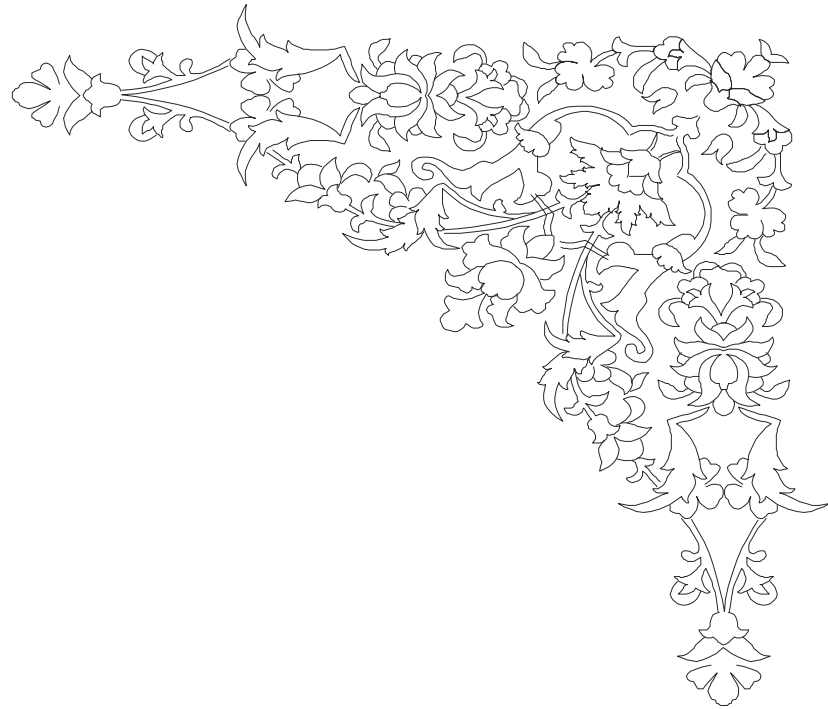
این فضاها در محوطه مدرسه به منظور ايجاد شادي و نشاط و برگزاري ساعات ورزش به منظور ايجاد تندرستي و سلامت دانش آموزان در نظر گرفته مي شود و حداقل زمين بازي براي اين قسمت ورزش واليبال مي باشد که ابعاد آن با توجه به اندازه زمين واليبال و فضاهای اطراف آن مي باشد (موسسه استاندارد و تحقيقات صنعتی ايران، بهداشت مدارس، ۱۳۸۸).

دانش آموز:

کودک يا نوجوان از ۶ سالگی تا سن ۱۸ در مدرسه تحت پوشش نظام آموزش و پرورش کشور تحصيل می نماید (موسسه استاندارد و تحقيقات صنعتی ايران، بهداشت مدارس، ۱۳۸۸).

---

^۱.Rayegan

فصل دوم: زیر بنای نظری و پیشینه تحقیق

۱-۲ زمینه های نظری

مدل کالبدی کنونی مدرسه هیچ حرف مهم و تازه ای نسبت به نخستین نمونه های مدارس جدید مطرح نساخته است. این در حالی است که محتوای آموزش مدرسه ای از آن زمان تاکنون پیشرفت های بسیاری را شاهد بوده است. لذا به موازات توسعه سیستم و برنامه آموزش مدارس، الگوی محیطی مدارس نیز باید تکامل یابد، امری که در تاریخ مدارس معاصر ایران اصلاً اتفاق نیفتاده است. در واقع در تمامی ادوار تاریخی کانون توجه، تحولات فرهنگی، اجتماعی کشور و تاثیرات آنها بر تکاپوی تعلیم و تربیتی در درون مدرسه بوده است. از این منظر مدرسه نه صرفاً یک نوع ساختمان ساده بلکه آئینه ای است از حیات علمی و فرهنگی جامعه است. به طوریکه در بخش پیش از اسلام به دلیل فقدان هر گونه سند معمارانه و از بین رفتن کلیه بقایای مراکز بزرگ آموزشی در دوران ساسانیان تحلیل و بررسی بر فرضیه ها و حدسیات استوار است (هرودت، ۱۳۳۶). در بخش قرون اولیه و میانی اسلامی، آراء فلسفی و موضع عقیدتی اسلام در باب تعلیم و تربیت و تاثیرات آنها بر شکل گیری گونه های مختلف مراکز آموزشی، از مساجد تا مدارس مورد توجه قرار دارند. در بخش سوم، عصر صفوی به عنوان عصر کلاسیک در تاریخ مدارس ایران معرفی و شرایط سیاسی، اجتماعی و فرهنگی منتج به گسترش مدارس صفوی مورد اشاره قرار می گیرد و به دلیل پا بر جا بودن بخش عمده ای از مدارس این دوران امکان تحلیل کالبدی مدارس از طریق بررسی سیستم آموزشی رایج در آنها فراهم بوده است. تاریخ آموزش و پرورش در ایران به طور کلی دو نوع تحول را شاهد بوده است: (۱) تکامل تدریجی (۲) دگرگونی بنیادی

تکامل تدریجی در واقع دال بر بهبود عمومی در نظام آموزشی و عناصر آن (محتوای آموزش، روش تدریس و سازمان تعلیم) بوده، در حالی که کلیت نظام کمابیش مشابه دوره پیشین ادامه می یابد (محبوبی اردکانی، محمد حسین، ۱۳۵۴).

دگرگونی بنیادی مصداق مواردی است که نظام آموزشی رایج به طور کلی متحول گردیده و شالوده ای جدید بر جای آن می نشیند. تاثیر این دو گونه تحول بر محیط کالبدی آموزش نیز به همین ترتیب دو وجهی است. اول فضای تعلیم و تربیت توسعه یافته و دوم فضای تعلیم و تربیت دگرگون شده. در حقیقت کیفیت و چگونگی آموزش همیشه توسط مکان آن منعکس گردیده است. این دو گونه تحول به استناد شواهد تاریخی از دو ریشه متفاوت سرچشمه گرفته اند، تکامل آموزش همیشه بستگی به شرایط سیاسی مساعد داشته است، در حالی که دگرگونی نظام آموزش همواره ناشی از تغییر در فرهنگ جامعه بوده است. به بیان دیگر قدرت، ثبات و رونق سیاسی در ادوار مختلف تاریخ ایران به توسعه تعلیم و تربیت عمومی انجامیده، اما تحول نگرش و

باورهای فرهنگی مردم، که اتفاقاً همیشه در پی بحران های سیاسی تحقق پذیرفته، با توجه به شالوده آموزش و پرورش رایج و ظهور مفهوم و محتوای جدیدی از آن منتهی گردیده است (قاسمی پویا، ۱۳۷۲).

در طی حکومت سه امپراطوری بزرگ ساسانیان، سلجوقیان و صفویان شرایط سیاسی جامعه ایران استحکام چشمگیری یافته و در پرتو آن گام هایی اساسی در جهت شکوفایی تعلیم و تربیت عمومی برداشته شد. این حکومت ها امنیت و ثبات کشور را در سطحی وسیع برقرار نموده و در سایه حمایت های خویش، محیط رشد همه جانبه هنر، معماری و تعلیم و تربیت جامعه را فراهم ساختند. لیکن این رشد در کلیت خود هرگز از حد يك تکامل نسبی فراتر نرفت و در حقیقت هیچ گونه دگرگونی اساسی نسبت به ادوار پیشین را شاهد نبوده است.

مدارس و مراکز آموزشی ایران در خلال حکومت سلسله های مذکور نیز چنین سرنوشتی را داشته و در واقع تغییر شکل جامعی را تجربه ننموده اند. آنچنان که در منابع تاریخی تصریح شده است، این سلسله ها اگرچه هر کدام شکل سیاسی و هویت مستقل خود را داشتند، لیکن از پی يك تحول عمیق فرهنگی در جامعه به قدرت نرسیده و لذا هیچ گونه دگرگونی بنیادی در مظاهر فرهنگی جامعه و از جمله نظام آموزش و معماری مدارس را باعث نگردیدند (سمیع آذر، ۱۳۷۶).

۱-۱-۲ فضاهای آموزشی

فضای آموزشی از منابع مادی و تکنولوژیک آموزش محسوب می شود. فضاهای آموزشی شامل ساختمان مدرسه، کلاس های درس، آزمایشگاه، کارگاه، کتابخانه، فضاهای تجمع، فضاهای ورزشی، فضاهای بهداشتی، فضاهای اداری و فضاهای ارتباطی می باشد (معاونت پژوهشی جهاد دانشگاهی واحد تهران، ۱۳۷۸).

برخی صاحب نظران، فضای آموزشی را محیطی فیزیکی مانند کلاس درس، آزمایشگاه یا محیط خودآموز تلقی می کنند که در آن برخی، فرایندهای یادگیری رخ می دهد (تسمروهاریس^۱، ۱۹۹۲) و همچنین آن را در قالب محیط نرم افزاری خاص آموزش تعریف می کنند (پاپرت^۲، ۱۹۸۰). فضای آموزشی، ابتدا باید از لحاظ فیزیکی مطلوب باشد. فضاهای با کیفیت فیزیکی مطلوب، به فضاهایی اطلاق می شود که در طراحی آنها، استاندارد شاخص هایی از قبیل هوای سالم، دمای مناسب، رطوبت کافی، نور، صوت، دید و منظر مناسب، کارایی انرژی و دسترسی ها ارتباطات رعایت شده باشد (اکبری، ۱۳۷۲). نتایج مطالعات هرنندی و اکرمی (۱۳۷۷) نشان داد که ضوابط طراحی فضاهای آموزشی و پرورشی دوره آموزش عمومی نظام جدید شامل:

- دوره اساسی

- دوره ارکان

۱. Tessmer, M. & Harris, D

۲. Papert, S